

Aneks S1 Różne sposoby użytkowania w Chełmskim roślin naczyniowych dziko rosnących i zadomowionych z uwzględnieniem lokalnych nazw, postaci (formy) surowca oraz odniesieniami do źródeł. Kategorie roślin: RJ_L – spożywane przez ludzi; RJ_Z – spożywane przez zwierzęta; RL – rośliny lecznicze stosowane u ludzi; RW – rośliny weterynaryjne; RO – rośliny obrzędowe (w tym magiczne, zdobnicze i służące do zabawy); RG – rośliny użytkowane w gospodarstwie; ? – brak pewności, o który takson chodzi. W nawiasach nazwy polskie i łacińskie używane przez Marię Hempel.

Nazwa polska i łacińska	Nazwa miejscowa	Wykorzystanie / forma
Babka zwyczajna (= b. pospolita) <i>Plantago major</i> L.	<i>babka,</i> <i>bedłka jadalna</i>	(RL) od febry i rozmaitych ran / „Świeże liście tej rośliny przykładają do ran lub wyrzutów zaognionych, dla ochłody. Zaś odwar piją w razie febry” (Kolberg, 1891, p. 183); (RO) dla uśmierzenia bólu / „Święconemi wianeczkami tej rośliny podkadzają kobietę w bólach porodowych” (Kolberg, 1891, p. 183).
Bagno zwyczajne (= b. pospolite) <i>Ledum palustre</i> L.	<i>bahno</i>	(RL) na duszności astmatyczne / „Odwar bagna pijają także od «jaduchy» (dychawica)” (Kolberg, 1891, p. 183); (RW) przeciw zarazie / „Tę roślinę gotują na odwar jako lekarstwo dla świń, a także wyścielają nią chlewy podczas panującej zarazy na nierogaciznę” (Kolberg, 1891, p. 183).
Barwinek pospolity (= b. mniejszy) <i>Vinca minor</i> L.	<i>barwynok,</i> <i>barwininek</i>	(RL) „od wielkiej choroby (epilepsy)” / picie odwaru ze święconych wianuszków (Kolberg, 1891, p. 183); (RL/RO) na kołtun / „[...] odwarem zmywają i okładają głowę aby się kołtun zwinął i dają go pić przeciw bólowi kołtunowym” (Kolberg, 1891, p. 183); (RO) ozdoba laski marszałka weselnego / „Marszałek bezustannie w ręku trzyma (jakoby buławę), laskę z trzema odnogami, ubraną w zielony barwinek, wstążki i pióra, do której są nadto poprzyczepiane maleńkie dzwonki” (Kolberg, 1890, p. 213); (RO) wianek panny młodej / „Wianek z ruty lub barwinku przepleciony puklami różnokolorowych wstążek” (Kolberg, 1890, p. 257); (RO) „Wieniec starościny weselnej składa się z wianka czyli korony (obruczka) uplecionej z pierza białego i barwinku” (Kolberg, 1890, p. 258); (RO) ozdoba weselnego korowaja / „Upieczony korowaj kładą na wieku od dzieży. Wtedy przystępują doń jak do panny-młodej dziewczęta, i przyśpiewując stosowne pieśni ubierają go w barwinek, kalinę i kwiaty” (Kolberg, 1890, p. 214); „korowajowe placki [...] ubierają natykając barwinku, czasami wraz z kaliną” (Kolberg, 1890, p. 247); „bochen pszenny zdobny w plecionki z ciasta, barwininek i inne zioła” (Kolberg, 1890, p. 341); (RO) symbol niewinności w pochówkach młodych ludzi / „Umarłych chłopców i dziewczęta również stroją w trumnach wiankami z ruty wespół z barwinkiem; dziewczętom kładą te wianki na głowę, chłopcom przypinają, do boku” (Kolberg, 1891, p. 195).
Bez czarny (= b. czarny pospolity, b. lekarski) <i>Sambucus nigra</i> L.	<i>boz</i>	(RO) „zamawianie od bólu zębów” / „Przed rosnącym krzakiem bzu czarownica odbywa swe zaklęcie czyli zamawianie od bólu zębów (»zamawlaje od kostyj«)” (Kolberg, 1891, p. 183); „W miejsce jarzębiny,

		zaprzyśiądz się także można z równym skutkiem i przed bzem lekarskim” (Kolberg, 1891, p. 187); (RO) „Nie trzeba nigdy palić bzu, bo nie wiemy ile chorób i bólów jest zamówionych w każdej gałązce. Gdyby kto te gałązki spalił, wszystkie te choroby wyszłyby z nich i uderzyłyby na tego, kto by się tego dopuścił” (Kolberg, 1891, p. 184); (RO) „Niebezpiecznie jest wykopywać bez, bo to ściąga chorobę na wykopującego” (Kolberg, 1891, p. 260).
Biedrzyca mniejszy (= b. pospolity) <i>Pimpinella saxifraga</i> L.	<i>biedryniec</i>	(RL) „Odwar z korzeni dają pić od febry” (Kolberg, 1891, p. 184).
Bieluń dziędzierzawa (= b. pospolity) <i>Datura stramonium</i> L.	<i>dendera,</i> <i>majka</i>	(RL) dla złagodzenia duszności / wdychanie dymu z palonych pędów?; (RL) na obrzmienia, reumatyzm i in. / preparaty z liści i nasion, zalanych okowitą: „Nasiona tej rośliny są mocno narkotyczne, sprawiają zawrót głowy i objawy szaleństwa” (Kolberg, 1891, p. 184).
Borówka bagienna, pijanica <i>Vaccinium uliginosum</i> L.	-	(RJL/RO) wierzenie o plamach „z wisien, borówek i innych jagód czarnych lub czerwonych” / „Lud tutaj utrzymuje, że dopóty nie wypiorą się plamy z jagód zrobione w lecie, i nie znikną, dopóki znów w następnym lecie też same nie zarodzą jagody” (Kolberg, 1890, p. 87).
Borówka brusznica <i>Vaccinium vitis-idaea</i> L.	<i>borusznica</i>	(RJL/RO) do ozdoby weselnego korowaja / „bochen pszenny zdobny w plecionki z ciasta, barwininek i inne zioła (borusznicę, kalinę)” (Kolberg, 1890, p. 341); (RO) wierzenie o plamach „z wisien, borówek i innych jagód czarnych lub czerwonych” / „Lud tutaj utrzymuje, że dopóty nie wypiorą się plamy z jagód zrobione w lecie, i nie znikną, dopóki znów w następnym lecie też same nie zarodzą jagody” (Kolberg, 1890, p. 87).
Borówka czarna <i>Vaccinium myrtillus</i> L.	<i>jagoda</i>	(RJL) „Listowiem paproci zatykają dzbanki z jagodami, niosąc je z lasu do domu”; Kolberg, 1891, p. 193); (RJL/RO) wierzenie o plamach „z wisien, borówek i innych jagód czarnych lub czerwonych” / „Lud tutaj utrzymuje, że dopóty nie wypiorą się plamy z jagód zrobione w lecie, i nie znikną, dopóki znów w następnym lecie też same nie zarodzą jagody” (Kolberg, 1890, p. 87); (RO) inne wierzenia / „w dziesiąty piątek po Wielkiejnocy [...], [lud] Za grzech nawet uważa, chodzić wtedy na zbieranie jagód. Razu pewnego, powiada, poszła jedna niewiasta do lasa zbierać jagody i takowe jadła; w tém zagrzało na niebie i piorun spadł zagnała i powalił nieszczęśliwą. Ludzie znaleźli ją nazajutrz leżącą bez ducha, z ostatnią, niedojezoną jeszcze jagodą w ustach” (Kolberg, 1890, p. 147).
Brukiew, karpień <i>Brassica napus</i> L. var. <i>napobrassica</i> (L.) Rchb.	<i>brukwa</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „sadzą [...] ogrodowiny pospolitsze (brukwa, morkwa i t.d.)” (Kolberg, 1890, p. 89).
Brzoza brodawkowata <i>Betula pendula</i> Roth. (= b. pospolita płacząca <i>B. alba pendula</i>)	<i>berezyna</i>	(RJL) „Na wiosnę pastuchy w lesie nacinają brzozy i piją spływające z nich soki (po rusku: sók, siók; po mazursku : oskoła)” (Kolberg, 1891, p. 185) ¹ ; (RL) na zaognione rany / „lud przykłada sobie kawałek białej kory brzozy, cienko odartej, zwąc to kartoczka berezowa” (Kolberg, 1891, p. 185); (RW/RO) u bydła w czasie zarazy / „Młode odrośle tego drzewa, lub święcone wianeczki zeń uwite gotują się na odwar” (Kolberg, 1891, p. 185); (RO) do majenia domów na Zielone Świątki / „zielone gałązki, zwykle brzeziny i klonu, zatykają na każdym

¹ „Każdego katolika łacińskiego obrządku lud dawniej nazywał Mazurem; dziś za wpływem (być może dworów i rządu) mianować go poczyna Polakiem (Kolberg, 1890, p. 27).

		<p>prawie miejscu tj. w chacie, przed domem, w stodole, oborze, nawet na polu w pośród zasiewów; gdy tymczasem gospodynie zatykają je w len, konopie, kapustę i w inne warzywa, jak niemniej stroją niemi wiszące na ścianach obrazy” (Kolberg, 1890, p. 144);</p> <p>(RO) na krótkie włosy / zakłęcia pod drzewem; „Gdy dziewczyna ma krótkie włosy, to dla zdobycia sobie ich wzrostu kładzie się pod brzoza (którą wtedy nazywa Sofija) twarzą do ziemi, i podniósłszy w górę nogi, chwytą nimi i przyciąga na dół zwieszające się jej gałązki” (Kolberg, 1891, pp. 184–185);</p> <p>(RO) sadzona na grobach / „na wysokiej mogile rosną jesion, brzoza i kalina” (Kolberg, 1890, p. 180);</p> <p>(RG/RO) gdy chleb w dzieży się nie udaje, dobrze jest „wybić dzieżę brzozową różgą, ażeby ją poprawić i zle z niej wypędzić” (Kolberg, 1891, p. 167);</p> <p>(RG) „Czeczota, — narosł na drzewie (z takiej narosli na brzozie wyrabiają fajki)” (Kolberg, 1891, p. 238).</p>
<p>Burak ćwikłowy <i>Beta vulgaris</i> L. subsp. <i>vulgaris</i></p>		<p>(RJL) podstawa wyżywienia / „horodowna (ogrodowyzna)” (Kolberg, 1890, p. 69); „W upały jadają chłodnik (botwynie)” (Kolberg, 1890, p. 62);</p> <p>(RJL/RO) rytuał kwaszenia / „Mając zakwaszać kapustę lub buraki na barszcz (kapustu stawyty, borszcz stawyty), pierwszą garść kładą w beczkę dopiero po wrzuceniu tam najprzód kawałka chleba posypanego solą. [...] Czyniąca to osoba chwali smak przyszej kapusty, wzywając obecnych żeby robili to samo (t.j. chwalili), [...] Sądzą, że przez to, tem lepiej i smaczniej się one zakwaszą” (Kolberg, 1890, pp. 60–61);</p> <p>(RO) farbowanie jaj wielkanocnych / „kolory pomocnicze dla motywów: [...] różowy, fioletowy” (Dąbrowski, 1936, brak nr str.).</p>
<p>Bylica boże drzewko <i>Artemisia abrotanum</i> L.</p>	-	<p>(RO) ziele święcone na Wniebowzięcie NMP / „Zioła te, święcone w pękach, chowają się potem w kątach izb lub za obrazami świętych, wiszącymi w chacie na ścianach” (Kolberg, 1891, p. 198).</p>
<p>Bylica piołun <i>Artemisia absinthium</i> L.</p>	<i>pełun</i>	<p>(RO) od burzy i grzmotów / „Święconymi wianeczkami okadzają chaty i budynki gospodarskie podczas wielkiej burzy i grzmotów” (Kolberg, 1890, p. 185);</p> <p>(RO) do trumny pod ciała zmarłych / „święconą bylicę mieszczą w trumnie, piołun i flaszkę wódki” (Kolberg, 1890, p. 177); „Nadto do trumny kładą święcone zioła: bylicę (<i>Artemisia vulgaris</i>) i piołun” (Kolberg, 1890, p. 178); „Głowę umarłego kładzie się w trumnie na pęku ziół święconych na Wniebowzięcie M. B.” (Kolberg, 1890, p. 185).</p>
<p>Bylica pospolita <i>Artemisia vulgaris</i> L.</p>	<i>czornobél</i>	<p>(RL/RO) do kąpieli / „Święcone wianeczki tej rośliny gotują się na odwar [...] dla dzieci będących w suchotach, a dla starszych osób od bólów w kości pacierzowej i bokach” (Kolberg, 1891, p. 185);</p> <p>(RO) do majenia chat w dzień św. Jana / „zwykł lud, nazbiérawszy liści łopuchu i bylicy, nawtykać ich mnóstwo w strzechę do koła chaty »szoby umajanaja buła jach sonce poczne yhraty«” (Kolberg, 1890, p. 149);</p> <p>(RO) do trumny pod ciała zmarłych / „święconą bylicę mieszczą w trumnie, piołun i flaszkę wódki” (Kolberg, 1890, p. 177); „Nadto do trumny kładą święcone zioła: bylicę (<i>Artemisia vulgaris</i>) i piołun” (Kolberg, 1890, p. 178); „Głowę umarłego kładzie się w trumnie na pęku ziół święconych na Wniebowzięcie M. B.” (Kolberg, 1890, p. 185);</p> <p>(RO) przeciw cholercie / „W Lubelskiem n. p. cholercę wyobrażono sobie w postaci dziewczicy w czerwonej spódnicy. Ominęła ona Mogielnicę pod Chełmem, bo tam było dużo bylicy i dużo czarownic” (Kolberg, 1890, p. 203).</p>
<p>Chmiel zwyczajny (= ch. pospolity)</p>	<i>chmil</i>	<p>(RL, RW) na rozmaite nieokreślone bóle / „Odogotowanym chmielem okładają bolące części ciała u ludzi</p>

<i>Humulus lupulus</i> L.		i bydła” (Kolberg, 1890, p. 185).
Ciemiężyca / ciemierzycza biała <i>Veratrum album</i> L.	<i>czemer</i>	(RW) na rany u bydła / „Sproszkowanym korzeniem tej rośliny zasypują bydłom rany, w których zamnożyły się liszki much” (Kolberg, 1891, p. 185); (RG) trucizna dla kur niszczących zasiewy / „Z korzeniem ciemierzycy gotują ziarno zbożowe na truciznę dla kur cudzych, gdy te, wנęciwszy się do ogrodu, niszczą grzebaniem zasiewy na grzędach. Dopuszczają się tego jednak tylko sąsiedzi bardzo źli” (Kolberg, 1891, p. 185).
Ciemiężyca / ciemierzycza czarna <i>Veratrum nigrum</i> L.		
Cis pospolity <i>Taxus baccata</i> L.	<i>tys</i>	(RL) „Cyprysem lub choinką zwą kobiety rusińskie w Chełmskiem <i>Taxus baccata</i> L. i <i>Sabina officinalis</i> Garcke potrzebne im w pewnych leczniczych celach; ale krzewów tych nie hodują” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; Köhler, 2019, p. 23); o prawdopodobnym wykorzystaniu drewna cisowego w gospodarstwie domowym zob. tekst.
Cykoria (= cykorja) podróżnik <i>Cichorium intybus</i> L.	<i>podorożnyk</i>	(RO) w czasie epidemicznych chorób / „Roślinę tę, urwaną z kwiatem, trzymają w chacie zatkniętą w ścianę lub za belkę pułapu” (Kolberg, 1891, p. 185).
Czeremcha zwyczajna <i>Padus avium</i> Mill.	-	(RG) „Wici (wytie), na których przyczepia się do kołu bydle (kręci się je z łoziny lub czeremchy)” (Kolberg, 1890, p. 77); „wytie (rodz. n., zbiorowo) - wici, wicina” (Kolberg, 2004, p. 212).
Czosnek cebula, cebula zwyczajna <i>Allium cepa</i> L.	-	(RJL) podstawa wyżywienia / „horodowyna (ogrodowyzna)” (Kolberg, 1890, p. 69); „liście cebuli i czosnku do przyprawy zowią: ścipior” (Kolberg, 1890, p. 69); (RO) farbowanie jaj wielkanocnych / „Jaja wielkanocne po większej części mają skorupę malowaną na rozmaity sposób. [...] zagotowane w odwarze z łupin cebulowych, wiórków brezylii lub krasce (krokoszu) stanowią tak zwane pisanki czyli kraszanki” (Kolberg, 1890, pp. 138–139); (RO) zwyczaj pogrzebowy / uczta żałobna, „którą stanowi piwo i wódka, chleb, surowa cebula, ogórki i sér” (Kolberg, 1890, p. 178); „Na małych talerzach drewnianych leżała krajana, okrągła surowa cebula, surowe ogórki i chleb razowy” (Kolberg, 1890, p. 182).
Czosnek pospolity <i>Allium sativum</i> L.	<i>czosnaczek,</i> <i>czostek</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „horodowyna (ogrodowyzna)” (Kolberg, 1890, p. 69); „liście cebuli i czosnku do przyprawy zowią: ścipior” (Kolberg, 1890, p. 69); „Lud używa jako przyprawy do jada” (Kolberg, 1891, p. 186); (RO) do odpędzania złego ducha / „Gdy dziecię mają wynieść do chrztu, babka lub matka kładą mu w pieluszki małą skrajkę chleba i ząbek czostku (czosnku) na ten cel, aby nowonarodzonego chleb się trzymał, a czosnek oddalał wpływ złego ducha, w czasie gdy będzie niesione do chrztu” (Kolberg, 1980, p. 175).
Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i> L.	<i>dub,</i> <i>dubyna</i>	(RG) do wyrobu <i>kibałek</i> na głowę; „kibałka (v. k(h)ibałek) – obręcz mała [...], zastępuje miejsce grzebienia; koło niej warkocz okręcają” / „młoda dębina (Kolberg, 1980, p. 44); (RO) do farbowania jaj wielkanocnych / kora (Dąbrowski, 1936, brak nr str.); (RO) przeciwko upiorom / „groby wisielców i topielców przebijają kołem dębowym aż do trumny a to w tym celu, aby nie stawali w nocy i nie szkodzili ludziom” (Fischer, 1938, p. 10).
Dziurawiec zwyczajny (= dz. pospolity) <i>Hypericum perforatum</i> L.	<i>zanowyt</i>	(RL/RO) na infekcje i chrypkę / „Odwar ze święconych wianeczków tej rośliny pije się gdy kto jest «nech Boh boronyt 'zarażanyj!» a także : jach saplywuju mowu maje, (ma chrypkę)” (Kolberg, 1981, p. 186); (RL) do kąpieli / „W odwarze tej rośliny na świeżo zbieranej do gotowania, kąpią małe dzieci, aby zdrowe były” (Kolberg, 1891, p. 186).
Fasola zwykła, f. zwyczajna	<i>sedun,</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „Po ogrodach dworskich a często i włościańskich hodują fasolę. Sedun

<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	<i>wołoszak, szłapuń</i>	zowie się tu fasola piechotna, wołoszak fasola tyczkowa” (Kolberg, 1890, p. 60); „sadzą [...] groch, fasolę, a czasami bób” (Kolberg, 1890, p. 89); „szabliestyj (horoch) - szablasty groch (fasola) (Kolberg, 2004, p. 201); „szłapuń - fasola duża, tyczkowa” (Kolberg, 2004, p. 202); (RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona zeszyły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130); (RO) wierzenia „o wszechświecie, człowieku i sprawach ludzkich” / „W Sobotę nie godzi się jeść okrągłego grochu, bo się nie będzie rodził. Wtedy też nawet, gdy na dzień sobotni przypadnie jakie święto, zastępują go fasolą, chociaż groch stanowi zwykłą potrawę świąteczną” (Kolberg, 1891, p. 168).
Glistnik jaskółcze ziele (= glistnik v. jaskółcze ziele) <i>Chelidonium majus</i> L.	<i>cencelia</i>	(RG/RO) do wyparzania garnków na mleko / odwar z ziele; „aby więcej śmietany było na wierzchu” (Kolberg, 1891, p. 186).
Goryczuszka (goryczka) gorzkawa <i>Gentianella amarella</i> (L.) Borner (= <i>Gentiana amarella</i>)	<i>terlycz</i>	(RO) przeciw czarom / „Ponieważ czarownice zwykły przed świętem Wniebowstąpienia Pańskiego odbierać krowom mleko, wtedy więc gospodynie podkadzają na noc wymiona swym krowom dymem ze święconych wianeczków z rozchodnika i terlyczu” (Kolberg, 1891, p. 154).
Goryczka krzyżowa <i>Gentiana cruciata</i> L.	<i>terlycz</i>	(RO) dla zdobycia przychylności płci przeciwnej; składnik tzw. trójziela (<i>trojzile</i>) / „znaczy u tutejszego ludu dosłownie: trojakie ziele: t. j. trzy zioła [...]: rutę, terlycz i łopuch. Młodzież, szczególnie dziewczęta, w wodzie świeżo przyniesionej ze trzech studni, wprzód nim się ktokolwiek z wiadra napije, moczą wianeczki święcone [...], wodą tą umywają ciało” (Kolberg, 1891, p. 186); (RO) przeciw mocy diabelskiej / „Terlycz (<i>Gentiana amarella</i>) i Toja (<i>Aconitum Napellus</i>). Zioła odstraszające diabłów” (Kolberg, 1891, p. 260).
Grażel żółty (= grzybień żółty) <i>Nuphar lutea</i> (L.) Sibth. & Sm.	<i>rybawnyk</i>	(RL) od bólu głowy / „Duże liście tej rośliny do głowy przykładają w razie bólu” (Kolberg, 1891, p. 187).
Groch zwyczajny <i>Pisum sativum</i> L.	<i>horoch</i>	(RJ _L) podstawa wyżywienia / „Pierogi pieczone na jakie uroczystości lub na datki dla ubogich, gospodynie nadziewają zwykle serem, kartoflami, grochem, kaszą, gruszkami suszonymi i t.p.”; „Miejscami bywa groch (horoch) ulubioną potrawą” (Kolberg, 1890, p. 60); „sadzą [...] groch, fasolę, a czasami bób” (Kolberg, 1890, p. 89); „szabliestyj (horoch) - szablasty groch (fasola) (Kolberg, 2004, p. 201); (RJ _Z) jako pasza / „dająca się bydłu w zimie, jest to: „sołoma (słoma) [...] horochwiny (grochowa)” (Kolberg, 1890, p. 93); (RJ _L /RO) zwyczaj wigilijny / „Na wiliję Bożego Narodzenia jedzą postną wieczerę, zwaną w ogóle pośnyk (postnik), złożoną z żuru owsianego, grochu z kapustą [...]” (Kolberg, 1890, pp. 64); (RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona zeszyły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130); (RO) wierzenia „o wszechświecie, człowieku i sprawach ludzkich” / „W Sobotę nie godzi się jeść okrągłego grochu, bo się nie będzie rodził. Wtedy też nawet, gdy na dzień sobotni przypadnie jakie święto, zastępują go fasolą, chociaż groch stanowi zwykłą potrawę świąteczną” (Kolberg, 1891, p. 168); (RO) wierzenia i czary związane z chorobami / „Zamawianie, gdy człowiekowi lub bydłociu wpadnie co w oko”; zabiegom tym (m.in. żegnanie krzyżem świętym, chuchanie na oko i spluwanie na ziemię)

		towarzyszą słowa: „to żyto, to pszenycia, to jaczmiń, to horoch!” (Kolberg, 1891, p. 207); (RO) przepowiednia ze snów / „Widziane we śnie paciorki, zboże, groch, perły i t.p. drobne okrągłe przedmioty i ziarna, wróżą łzy i smutek” (Kolberg, 1891, p. 201).
Groszek zwyczajny <i>Lathyrus sativus</i> L.	<i>ledij</i>	(RJL) pasza / „W Chełmskiem lud rusiński uprawia niekiedy na polach jako paszę dla bydła lędzwan z białym kwiatem (<i>Lathyrus sativus</i> L.)” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; Köhler, 2019, p. 20); „ledij - groszek dziki w zbożu” (Kolberg, 2004, p. 165).
Grusza dzika, g. polna, ulegalka <i>Pyrus pyrastrer</i> (L.) Burgsd.	<i>hrusza</i>	(RJL) „gdzieniegdzie poczerniała strzechę otulają gałęzmi swemi stare, dzikie grusze, po których wysoko łążą pacholeta za drobnym, cierpkim owocem” (Kolberg, 1890, p. 76).
Grusza pospolita, g. domowa <i>Pyrus communis</i> L.	<i>hrusza</i>	(RJL) „Pierogi pieczone na jakie uroczystości lub na datki dla ubogich, gospodynie nadziewiają zwykle serem, kartoflami, grochem, kaszą, gruszkami suszonymi i t.p.” (Kolberg, 1890, p. 60); (RJL/RO) zwyczaj dożynkowy/ element dworskiego „traktamentu, który się składa z wódki, gruszek, jabłek, séra i mięsa” (Kolberg, 1890, p. 169); (RJL/RO) 6 sierpnia, św. Przemienienia Pańskiego / „Przypadający wówczas także post ruski do Wniebowzięcia M. B. Spasówką się nazywa, jak niemniej spasówkami małe gruszcзки wodnianki podczas dojrzewające” (Kolberg, 1890, p. 153); (RJL/RO) „Rusini nad Bugiem nie zrywają ani jedzą owoców z drzewa przed dniem 18 Sierpnia (n. s), w którym to dniu obchodząc święto Przemienienia Pańskiego (swiatyj Spas), mają zwyczaj nieść do cerkwi zerwane owoce do uroczystego poświęcenia, i potem dopiero jeść je zaczynają. Zwyczaj ten zapobiega wielu chorobom wynikającym z pożywania zbyt zielonych owoców” (Kolberg, 1890, p. 154); (RL, RW, RO) na trudno gojące się rany / „Ranę, która goić się nie chce, należy zasypywać miałkiem próchnem ze słodkiej gruszy” (Kolberg, 1891, p. 212); (RG/RO) sposób na jałową krowę / „Krowę przez długi czas jałową trzeba uderzyć po tylnych nogach kijem znalezionym na jabłoni lub gruszy, który był tam zarzucony przy objaniu owoców w minionym roku i utkwiał przez zimę między gałęziami, a krowa obita takim kijem pocznie się cielić” (Kolberg, 1891, p. 169).
Gryka zwyczajna <i>Fagopyrum esculentum</i> Moench	<i>hreczka</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „Sieją [...] grykę czyli hreczkę (na krupy)” (Kolberg, 1890, p. 89); „Chleb pieką razowy, i tylko w czasie głodnego roku lub wielkiej biedy dosypują do żyta jęczmień i hreczkę” (Kolberg, 1890, p. 90); (RJL) jako pasza / „dająca się bydłu w zimie, jest to: sołoma (słoma) [...] hreczanka” (Kolberg, 1890, p. 93).
Grzybień biały (= grzybień biały) <i>Nymphaea alba</i> L.	<i>rybawnyk</i>	(RL) od bólu głowy / „Duże liście tej rośliny do głowy przykładają w razie bólu” (Kolberg, 1891, p. 187).
Gwiazdnica pospolita (= muchotrzew) <i>Stellaria media</i> (L.) Vill.	<i>mokręc</i>	(RJZ) karma dla świń i bydła / „Zbierają na karm dla chlewni i bydła” (Kolberg, 1891, p. 192).
Jabłoń domowa <i>Malus domestica</i> Borkh.	<i>jabłónka</i>	(RJL/RO) ofiara za nabożeństwo poświęcone pamięci zmarłych / „Włóścianie przynoszą i to w znacznej ilości do cerkwi ofiary, złożone z chleba, kaszy, słoniny, kielbas, séra, masła, jaj, jabłek i t.p.” (Kolberg, 1890, p. 144); „lud zwykł oprócz zapłaty proboszczowi, przynosić w przeddzień nabożeństwa miskę pełną przysmaków, jakoto: pierogów, słoniny, séra, kielbasy, jabłek i t.p.” (Kolberg, 1890, p. 191); (RJL/RO) „Rusini nad Bugiem nie zrywają ani jedzą owoców z drzewa przed dniem 18 Sierpnia (n. s), w którym to dniu obchodząc święto Przemienienia Pańskiego (swiatyj Spas), mają zwyczaj nieść do cerkwi zerwane owoce do uroczystego poświęcenia, i potem dopiero jeść je zaczynają. Zwyczaj ten zapobiega wielu

		<p>chorobom wynikającym z pożywania zbyt zielonych owoców” (Kolberg, 1890, p. 154); (RJL/RO) zwyczaj dożynkowy/ element dworskiego „traktamentu, który się składa z wódki, gruszek, jabłek, séra i mięsa” (Kolberg, 1890, p. 169); (RJL/RO) „zamawianie” choroby / „Od blednicy². Utkwić na noc gwóźdź żelazny w jabłku, rano zjeść to jabłko z pozostałą rdzą po gwoździu. [...] i tak czynić, aż do dziewięciu dni i dziewięciu gwoździ (potem kolejność czynności należy odwrócić – przyp. BC). Po takich osiemnastu dniach kuracyi, blednica chorą porzuci” (Kolberg, 1891, p. 210); (RG/RO) sposób na jałową krowę / „Krowę przez długi czas jałową trzeba uderzyć po tylnych nogach kijem znalezionym na jabłoni lub gruszy, który był tam zarzucony przy objaniu owoców w minionym roku i utkwiał przez zimę między gałęziami, a krowa obita takim kijem pocznie się cielić” (Kolberg, 1891, p. 169); (RO) farbowanie jaj wielkanocnych / „Kolor brązowy otrzymuje się z wywaru kory z jabłoni”; „Kolor żółty [...]”. Dawniej używano wywaru z kory jabłoni” (Dąbrowski, 1936, brak nr str.).</p>
Jałowiec sabiński, j. sawina, Sawina <i>Juniperus sabina</i> L. (= <i>Sabina officinalis</i> Garcke)	-	(RL) „Cyprysem lub choinką zwą kobiety rusińskie w Chełmskiem <i>Taxus baccata</i> L. i <i>Sabina officinalis</i> Garcke potrzebne im w pewnych leczniczych celach; ale krzewów tych nie hodują” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; Köhler, 2019, p. 23).
Jałowiec pospolity <i>Juniperus communis</i> L.	-	(RO) sadzony na grobach / „Żonatyh mogiły nie widziały nigdy kaliny, ale wyłącznie poświęcano im zielony jałowiec” (Kolberg, 1890, p. 179); (RO) wierzenia demonologiczne / „Jest mniemanie u ludu [...], że w czasie podnoszącego się tumanu (np. przed burzą), zdjawszy sukmanę i przez rękaw jak przez lornetę na tuman patrząc, lub też patrząc przez sęczek wypadły z kawałka jałowca, to się czorta zobaczy” (Kolberg, 1891, p. 139).
Jarząb pospolity, j. zwyczajny (= jarzębina) <i>Sorbus aucuparia</i> L. emend. Hedl.	horab	(RO) ozdoba wieńców dożynkowych / „[...] kilka kobiet mężatek, wybierają dorodne kłosa zbożowe, jagódki jarzębiny a niekiedy i orzechy, — i plotą z tego najprostszy duży wianek zwykłej formy koła” (Kolberg, 1890, p. 171); „wianek zwykłej formy koła pleciony z kłosów i jarzębiny” (Kolberg, 1890, p. 367); (RO) święcenie ziół / owoce jarzębiny „lud [...] wkłada również w pęki kłosów z pól własnych i niesie do poświęcenia w kościele na Wniebowstąpienie M. B.” (Kolberg, 1891, p. 187); (RO) „zamawianie od bólu zębów” / „Zamawianie polega na tym, że w samo południe, pacjent zaprzysięga jarzębinie (horab), klęcząc przed nią ze założonymi na krzyż palcami, i strzeże się przez całe życie, aby jej kiedykolwiek nie rwać, nie psuć i nie łamać” (Kolberg, 1891, p. 187).
Jaskier <i>Ranunculus</i> L.	-	(RO) do kąpieli / w czasie Sobótki „zbierano [...] zdrowiu pomocne zioła, jakoto: łopian, bylicę, jaskier do kąpieli, piołun, rutę, rozchodnik” (Kolberg, 1890, p. 147).
Jaskier płomiennik (= j. płomieńczyk) <i>Ranunculus flammula</i> L.	-	(RO) do psot kawalerskich / „gdy która z tancznic jak najbardziej ochoczo się wykręca w kole, zręczny pustak schyla się ku ziemi, niby coś poprawiając koło własnego obuwia, i sypie jej znienaacka pod spódnicę garść suszonych i utartych kwiatków rośliny jaskier płomieńczyk (<i>Ranunculus flammula</i>). Roślina ta, posiadająca w sobie pierwiastek ostry i gryzący, sprawia, że wkrótce wesoła tancznicza, zmuszona się ciągle

² Blednica (chloroza, choroba zielona, choroba dziewicza) – historyczna nazwa objawów charakteryzujących formę niedokrwistości związanej z niedoborem żelaza, występującej głównie u młodych dziewcząt i kobiet. Charakterystycznym objawem blednicy jest zielonkawożółte zabarwienie skóry. Retrieved October 10, 2025, from <https://pl.wikipedia.org/wiki/Blednica>

		drapać w sposób nieprzyzwoity, musi zaprzestać tańca” (Kolberg, 2004, p. 97).
Jemioła pospolita <i>Viscum album</i> L.	<i>homela</i>	(RJ _Z) karma dla bydła / „W braku paszy dla bydła ścinają na karm gałązki zielone jemioły” (Kolberg, 1891, p. 188); (RL) na kaszel / „Odwar z jagód jemioły dają pić od kaszlu” (Kolberg, 1891, p. 188); (RO) poszukiwanie skarbów / „gdzie jemioła wyrosła na drzewach, tam muszą być pod drzewem zakopane pieniądze” (Kolberg, 1891, p. 188).
Jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i> L.	<i>jaseń</i>	(RO) sadzony na grobach / „na wysokiej mogile rosną jesion, brzoza i kalina” (Kolberg, 1890, p. 180).
Jęczmień zwyczajny <i>Hordeum vulgare</i> L.	<i>jaczmień,</i> <i>jaczmień</i>	(RJ _L) podstawa wyżywienia / „Z kasz, przekładają jęczmienną (jacznią) nad inne” (Kolberg, 1890, p. 60); „Chleb pieką razowy, i tylko w czasie głodnego roku lub wielkiej biedy dosypują do żyta jęczmień i hreczkę” (Kolberg, 1890, p. 90); (RJ _Z) jako pasza / „dająca się bydłu w zimie, jest to: [...] jacznią (jęczmienna) sołoma czyli jacznicia” (Kolberg, 1890, p. 93); (RJ _L /RO) zwyczaj wigilijny / „Na wiliję Bożego Narodzenia jedzą postną wieczerzę, zwaną w ogóle pośnyk (postnik), złożoną z żuru owsianego, grochu z kapustą, pęczaku jęczmiennego z makiem (kuti), pierogów z kaszą lub serem odwarzonym i odcisniętym z mleka siemienia konopnego. [...] Kutję wspomnianą rzucają podczas jedzenia łyżką na pułap, aby się do belek przylepiła; a to jako przepowiednię: jak i czy długo jeszcze rzucający mieszkać pod tym dachem będzie; gdy kutja rychło spadnie, znak to, że: krótko” (Kolberg, 1890, pp. 64–65); (RJ _L /RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona zeszyły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130); (RO) zwyczaj wielkanocny / „Ciasto wielkanocne (palonki) pieką z sitnej (t. j. przesianej przez sito razowej) mąki żytniej z jęczmienną, rzadko kiedy z pszeną” (Kolberg, 1890, p. 64); (RO) ziele święcone w pękach / „W dzień ten (15 Sierp. v. s.), zwany u Mazurów M. B. Zielną, przynoszą do poświęcenia do cerkwi pęki rozmaitego ziele i kwiatów, pomiędzy którymi znajduje się i żyto, pszenica, owies, jęczmień i inne nasiona, a nadto len, konopie i t.d.” (Kolberg, 1890, p. 154); (RJ _L /RO) zwyczaj pogrzebowy / „Na pogrzeb gotują kutiję z makiem i miodem i stawia ją na misce blisko umarłego. Każden z przychodzących zmówiwszy pacierz, kutji tej pokosztuje” (Kolberg, 1890, p. 184); (RJ _L /RO) składnik uczty poświęconej pamięci zmarłych / „po trochu rozmaitej strawy, a najczęściej kaszy jaglanej lub jęczmiennej gotowanej i jeszcze gorącej” (Kolberg, 1890, pp. 178, 180); „Czterykroć w rok uczty żałobne bywają: w wiliję zielonych świątek, w zapusty przed wielkim postem, na wszystkich świętych i w wielkanocną sobotę, wedle nich upominalną” (Kolberg, 1890, pp. 178); (RO) wierzenia i czary związane z chorobami / „Zamawianie, gdy człowiekowi lub bydłociu wpadnie co w oko”; zabiegom tym (m.in. żegnanie krzyżem świętym, chuchanie na oko i spluwanie na ziemię) towarzyszą słowa: „to żyto, to pszenycia, to jaczmiń, to horoch!” (Kolberg, 1891, p. 207).
Kalina koralowa (= k. pospolita) <i>Viburnum opulus</i> L.	<i>kałyna, kałyna</i>	(RL/RO) na kaszel / „Używają, też Kaliny jako lekarstwo na kaszel” (Kolberg, 1890, p. 180); „Odwar ze święconych wianeczków z kaliny jest lekarstwem od kaszlu” (Kolberg, 1891, p. 188); (RO) ozdoba wieńców dożynkowych / „Gdy ukończą wianek z żyta i pszenicy uwity i ozdobią go kępkami

		<p>laskowych orzechów w łupinach, kaliną i wstążkami” (Kolberg, 1890, p. 163);</p> <p>(RO) ozdoba weselnego korowaja / „Upieczony korowaj kładą na wieku od dzieży. Wtedy przystępują doń jak do panny-młodej dziewczęta, i przyspiewując stosowne pieśni ubierają go w barwinek, kalinę i kwiaty” (Kolberg, 1890, p. 214); „korowajowe placki [...] ubierają natykając barwinku, czasami wraz z kaliną” (Kolberg, 1890, p. 247); „bochen pszenny zdobny w plecionki z ciasta, barwininek i inne zioła (borusznicę, kalinę)” (Kolberg, 1890, p. 341);</p> <p>(RO) w niektórych miejscowościach, w przeddzień ślubu „Domostwo przystroją w kalinę, i wianeczki z niej wiją” (Kolberg, 1890, p. 194);</p> <p>(RO) symbol czystości / „Zawsze jest ona znamieniem skromności i czystości dziewiczej. Hańba i upodlenie spotykało tę dziewczynę, która wedle zwyczaju starożytnego kalinowego wianka nosić nie może, ani na jej weselu domostwa nie przystroją w kalinę” (Kolberg, 1890, p. 180);</p> <p>(RO) „godło dziewictwa” / po nocy poślubnej, stwierdziwszy, że Młoda nie dochowała czystości, „zgrupowani krewni i zaproszeni goście, natychmiast wyrwają kalinę, którą byli jako znak dziewictwa mężczyźni przedtem ozdobili czapki swoje, a niewiasty (?) i dziewczęta głowy, rzucają nią z pogardą na ziemię i depcą. Obnażają z kaliny korowaj i wszelkie naczynia użyte do obrzędu weselnego, które bywają nią ozdobione” (Kolberg, 1890, pp. 210–211) lub „Zdzierają podobnie kalinę, a na jej miejsce rutę wtykają” (Kolberg, 1890, p. 211);</p> <p>(RO) środek na „złamane” serce / kwiat „[...] ułamany świeżo i przyłożony do serca rozkochanego i zbolącego ma cierpienia uspakajać. Kalina pomaga «by sen głowę utłumił»” (Kolberg, 1890, pp. 179–180);</p> <p>(RO) sadzona na grobach / „Grobowce i mogiły zdobiono kaliną, którą zasadzano na mogiłach dziewcząt a niekiedy i na grobach młodzieńców” (Kolberg, 1890, 179); „Kalina weselna jest krzewem słowika. Na tej, która zdobi groby, kukułka szczególniej kuka; dla tego choć na wysokiej mogile rosną jesion, brzoza i kalina, kukułka na ostatnim siedząc żałobliwie kuka” (Kolberg, 1890, p. 180).</p>
Kapusta warzywna, k. ogrodowa <i>Brassica oleracea</i> L. var. <i>capitata</i> L.	-	<p>(RJ_L) podstawa wyżywienia / „horodowyna (ogrodowyzna)” (Kolberg, 1890, p. 69);</p> <p>(RJ_L/RO) rytuał kwaszenia / „Mając zakwaszać kapustę lub buraki „a barszcz (kapusta stawyty, borszcz stawyty), pierwszą garść kładą w beczkę dopiero po wrzuceniu tam najprzód kawałka chleba posypanego solą. [...] Czyniąca to osoba chwali smak przyszłej kapusty, wzywając obecnych żeby robili to samo (t.j. chwalili), [...] Sądzą, że przez to, tem lepiej i smaczniej się one zakwaszą” (Kolberg, 1890, pp. 60 – 61);</p> <p>(RJ_L/RO) zwyczaj wigilijny / „Na wiliję Bożego Narodzenia jedzą postną wieczerzę, zwaną w ogóle pośnyk (postnik), złożoną z żuru owsianego, grochu z kapustą [...]” (Kolberg, 1890, pp. 64);</p> <p>(RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona zeszły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130);</p> <p>(RO) przepowiednia ze snów / „A kto na [...] grzędach widzi we śnie stojące główki kapusty i rzadkie konopie, ten umrze zostawiając sieroty w biedzie” (Kolberg, 1891, p. 200).</p>
Klon jawor (jawor) <i>Acer pseudoplatanus</i> L.	<i>jawór,</i> <i>jaworyna</i>	<p>(RG) do wyrobu sprzętów domowych / „Niecki i nieczułki robią się z drzewa lipowego, jaworowego [...]”; Koryto, [...] najlepsze bywa z jaworu, jednak ten gatunek drzewa już jest bardzo rzadki” (Kolberg, 1980, p. 83).</p>
Klon zwyczajny <i>Acer platanoides</i> L.	-	<p>(RO) do majenia domów na Zielone Świątki / „zielone gałązki, zwykle brzeziny i klonu, zatykają na każdym</p>

		prawie miejscu tj. w chacie, przed domem, w stodole, oborze, nawet na polu w pośród zasiewów; gdy tymczasem gospodynie zatykają je w len, konopie, kapustę i w inne warzywa, jak niemniej stroją niemi wiszące na ścianach obrazy” (Kolberg, 1890, p. 144).
Kocanki piaskowe <i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench (= szarota v. kocanka piaskowa <i>Gnaphalium arenarium</i>)	<i>koté lapoczky</i>	(RO) wkładanie do trumny pod ciała zmarłych / „Głowę umarłego kładzie się w trumnie na pęku ziół święconych na Wniebowzięcie M. B.” (Kolberg, 1890, p. 185); „Użytek taki jak z Macierzycy” (Kolberg, 1891, p. 196).
Komosa biała <i>Chenopodium album</i> L.	<i>czier</i>	(RG/RO) „do wyparzania dzieży chlebowej, aby się ciasto z niej udawało. I w tym celu ususzoną komosę z kwiatem chowają na zimę, dając ją wraz z innymi ziołami do poświęcenia w dzień Wniebowzięcia M. B.” (Kolberg, 1891, p. 188).
Koniczyna polna <i>Trifolium arvense</i> L.	<i>małasza</i>	(RG/RO) do podlewania ogórków / odwar ze święconych wianuszków: „gdy te kwitną samczym kwiatem (pustym ćwitomy), aby rychlej wydały kwiat żeński i wiązały się w owoc” (Kolberg, 1891, p. 188).
Koniczyna kasztanowata (= k. rdzawa) <i>Trifolium spadicum</i> L.	<i>czmyr</i>	(RJz) jako pasza / „Zbiera się w zaroślach na paszę dla cieląt” (Kolberg, 1891, p. 188).
Konopie siewne <i>Cannabis sativa</i> L.	<i>konopły</i>	(RJL/RO) zwyczaj wigilijny / „Na wiliję Bożego Narodzenia jedzą postną wieczerzę, zwaną w ogóle pośnyk (postnik), złożoną z [...] pierogów z kaszą lub serem odwarzonym i odcisniętym z mleka siemienia konopnego” (Kolberg, 1890, p. 64); „Stępa (stupa) narzędzie i naczynie do tłuczenia soli, prosa na jagły, jęczmienia na kutię, siemienia na olój i t.d.” (Kolberg, 1890, p. 82); (RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona zeszyły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130); (RO) ziele święcone w pękach / „W dzień ten (15 Sierp. v. s.), zwany u Mazurów M. B. Zielną, przynoszą do poświęcenia do cerkwi pęki rozmaitego zieleń i kwiatów, pomiędzy którymi znajduje się i żyto, pszenica, owies, jęczmień i inne nasiona, a nadto len, konopie i t.d. [...] Ziele przechowują, by je podłożyć pod ciało umarłego do trumny (w częstce) lub okadzać niemi mieszkanie w czasie nawałnicy i grzmotów” (Kolberg, 1890, p. 154); (RO) podarki weselne / „Wtenczas to włościanie dają im (córkom – przyp. BC): zboże, okrasę, włókno, len i konopie, kawałki płótna albo czasem leguminy” (Kolberg, 1890, p. 341); (RO) „pasowanie” kobiety na czarownicę / „Kobieta mająca ochotę zostać czarownicą t. j. zdobyć władzę, dla drugich ludzi szkodliwą, a sobie korzyść przynoszącą i podług woli nią działać, musi najstarszemu djabłu (zwanemu Jaryneć) duszę swą zapisać. Czynność ta odbywa się na kijóskój hori. Tam to, tej która się na to podpisała, na znak przyjęcia dadzą zeleniów hałuzoczku konopiel” (Kolberg, 1891, p. 150); (RO) przepowiednia ze snów / „A kto na [...] grzędach widzi we śnie stojące główki kapusty i rzadkie konopie, ten umrze zostawiając sieroty w biedzie” (Kolberg, 1891, p. 200).
Kotewka orzech wodny (= kotewka) <i>Trapa natans</i> L.	-	(RJL) spożywanie owoców / „Lud jada owoce tej rośliny i zowie je kotwiczkami, bo mają takie rogi jak kotwica i zanurzone są w wodzie, gdy liście pływają po jej wierzchu” (Kolberg, 1891, pp. 188–189).
Krwiściąg lekarski <i>Sanguisorba officinalis</i> L.	<i>wasyłki</i>	(RL/RO) na biegunki u dzieci / „Kwiaty tej rośliny święcą z innymi ziołami, potem odwar z nich dają pić dzieciom od biegunki” (Kolberg, 1891, p. 189).
Kukurydza zwyczajna <i>Zea mais</i> L.	<i>kukuruza</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / kaczany kukurydzy (<i>kaczynie</i>): „Kaczan, — głąbie od kapusty, brukwi,

		kukurydzy itp.” (Kolberg, 1891, p. 239); „kaczynie [...]: głąby od kapusty i kaczany od kukuruzy” (Kolberg, 2004, p. 159); „Niedojrzałe jej kolby (po rusińsku kaczany), są na surowo ulubionym przysmakiem wiejskich dzieci, a po ugotowaniu stanowią powszechnie jadaną potrawę. Dojrzałe wyłuskane ziarna w Chełmskiem mieższają niekiedy z pszenicą przeznaczoną na mąkę lub rzadziej mielą je na kaszę” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; Köhler, 2019, p. 21).
Lebiodka pospolita (= macierzycy) <i>Origanum vulgare</i> L.	<i>materynka</i>	(RO) „Głowę umarłego kładzie się w trumnie na pęku ziół święconych na Wniebowzięcie M. B.” (Kolberg, 1890, p. 185); „Tę roślinę święcą w pękach i później przechowują dla podkładania w trumny pod ciała umarłych” (Kolberg, 1891, p. 191).
Len zwyczajny (<i>Linum usitatissimum</i> L.)	<i>lon</i>	(RO) wróżby andrzejkowe / „wieśniaczki chcąc dowiedzieć się, który z młodzieży będzie ich mężem, a zatem przyśni się niemylnie, mówią 9 pacierzy stojąc, 9 klęcząc, 9 siedząc, zasiewają siemę lniane w skorupie napelnionej ziemią [...] po drewnotni (drwalni) go rozrzucają mówiąc: Światy Andreju! ja na tebe lon sieju; daj mene znaty, z kim budu zberaty; [...] dziewczęta biorą wieczorem po garści nasienia lnu w rękę, idą w kąć chaty i siejąc go tam mówią (podobnie jak wyżej – przyp. BC)” (Kolberg, 1890, p. 160); (RO) wróżby noworoczne; szczodry wieczór, bogaty (<i>bohaty weczor</i>) / „Gdy chłopcy życzenie prawią prosząc o kołędę, dziewczęta rzucają na ogień lub żarzące węgle siemę lniane, które z im większym trzaskiem pęka, tém pomyślniejszą rokuje wróżbę” (Kolberg, 1890, p. 120); (RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona zeszyły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130). (RO) ziele święcone w pękach / „W dzień ten (15 Sierp. v. s.), zwany u Mazurów M. B. Zielną, przynoszą do poświęcenia do cerkwi pęki rozmaitego ziela i kwiatów, pomiędzy którymi znajduje się i żyto, pszenica, owies, jęczmień i inne nasiona, a nadto len, konopie i t.d. [...] Ziele przechowują, by je podłożyć pod ciało umarłemu do trumny (w cząstce) lub okadzać niém mieszkanie w czasie nawałnicy i grzmotów (Kolberg, 1890, p. 154); (RO) podarki weselne / „Wtenczas to włościanie dają im (córkom – przyp. BC): zboże, okrasę, włókno, len i konopie, kawałki płótna albo czasem leguminy” (Kolberg, 1890, p. 341).
Leszczyna pospolita (orzech laskowy) <i>Corylus avellana</i> L.	<i>orzech, horisze</i>	(RJL) „W czasie głodów wiosennych w nieurodzajne lata, lud piekł chleb z utartych liści lipy, oraz z kotek (kwiatu żeńskiego) leszczyny” (Kolberg, 1890, p. 61); (RG) do wyrobu <i>kibatek</i> na głowę / „młoda leszczyna” (Kolberg, 1980, p. 44); (RO) zwyczaj sobótkowy / „pękanie orzechów i kasztanów rzucanych w ogień podczas Sobótki” (Kolberg, 1890, p. 120); (RO) ozdoba wieńców dożynkowych / „Gdy ukończą wianek z żyta i pszenicy uwity i ozdobią go kępkami laskowych orzechów w łupinach, kaliną i wstążkami” (Kolberg, 1890, p. 163); „[...] kilka kobiet mężatek, wybierają dorodne kłosy zbożowe, jagódki jarzębiny a niekiedy i orzechy, — i plotą z tego najprostszy duży wianek zwykłej formy koła” (Kolberg, 1890, p. 171);

		(RO) ozdoba weselnego korowaja / „Jara pszenicą i laskowemi orzechami ubierano korowaj” (Kolberg, 1890, p. 201); (RO) zwyczaj pogrzebowy / „Umarłemu dziecięciu kładą niekiedy do trumny orzechy” (Kolberg, 1890, p. 185); (RO) przepowiednia ze snów / „Gdy się śnią orzechy, to pewna zgryzota” (Kolberg, 1891, p. 200).
Lilia złotogłów (= lilija złotogłów v. zawojek) <i>Lilium martagon</i> L.	<i>czasnyk</i>	(RJz) dla dojnych krów / „Korzeń cebulkowy tej rośliny daje lud krowom dojnym, żeby więcej mleka dawały i aby zeń dużo było śmietany” (Kolberg, 1891, p. 189).
Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> Mill. (= l. pospolita <i>T. europea</i>)	<i>lypa</i>	(RJL) „W czasie głodów wiosennych w nieurodzajne lata, lud piekł chleb z utartych liści lipy” (Kolberg, 1890, p. 61); (RG) do wyrobu obuwia / „noszą postoly, czyli obuwie z kory lipowej” (Kolberg, 1980, p. 45); „łapcie czyli postoly z łyka wierzbowego, łoży lub lipiny plecione” (Kolberg, 1980, p. 45); (RG) na obcasy do damskich trzewików / „szewcy biorą zwykle drzewo miękkie (t. j. lipowe, topolowe lub wierzbowe)” (Kolberg, 1980, p. 56); (RG) do wyrobu sprzętów domowych / „Niecki i nieczułki robią się z drzewa lipowego” (Kolberg, 1980, p. 83); (RL, RW, RO) „Święconemi wianeczkami z liści lipowych okadzają domy i budynki podczas burzy, tudzież wrzody i puchliny; tykiem zaś z tego samego drzewa, z którego liście zerwano na wianuszki, obwiązują szyję bydłom chorym na gardło” (Kolberg, 1891, p. 189); „łyka z lipy, z której brano liście na wianeczek do święcenia” (Kolberg, 1891, p. 201); „Gdy świni lub bydłociu gardło spuchnie z jakiej choroby lub wrzodu, to potrzeba poszukać takiej lipy, z której dziewczęta rwały listki na wianeczki do poświęcenia na Boże Ciało, i udarłszy z niej łyka, obwiazac niem spuchłe gardło” (Kolberg, 1891, p. 213).
Lubczyk ogrodowy <i>Levisticum officinale</i> W.D.J. Koch	<i>lubystek</i>	(RO) dla zdobycia przychylności płci przeciwnej / „Lubystek (<i>Levisticum</i>) dziewczęta noszą pod pachą dla zwabienia chłopców” (Kolberg, 1891, p. 260).
Lulek czarny (= l. pospolity) <i>Hyoscyamus niger</i> L.	<i>szalej</i>	(RL) od bólu zębów / zażywanie ziaren (?): „Ziarna tej rośliny wewnątrz zużyte są bardzo narkotyczne i sprawiają zawrót głowy, a nawet nieprzytomność (Kolberg, 1891, p. 190).
Łoboda ogrodowa <i>Atriplex hortensis</i> L. (= <i>A. hortense</i>)	<i>swyniuszka</i>	(RJL, RJz) składnik zieleniny, karma dla świń / „Roślinę tę zbierają na zieleninę dla ludzi, oraz siekają ją na surowo dla świń, które rade je jedzą; ztąd też jej nazwa ludowa” (Kolberg, 1891, p. 190; Kolberg, 2004, p. 200).
Łoboda rozłożysta <i>Atriplex patula</i> L. (= <i>A. patulum</i>)	<i>swyniuszka</i>	(RJL) główny składnik zieleniny / „natyna (zielenina, <i>Atriplex patulum</i>)” (Kolberg, 1980, p. 61).
Łopian większy (= l. pospolity) <i>Arctium lappa</i> L.	<i>łopuch</i>	(RO) do majenia chat w dzień św. Jana / „bardzo rano, przed wschodem słońca, zwykł lud, nazbiérawszy liści łopuchu i bylicy, nawtykać ich mnóstwo w strzechę do koła chaty »szoby umajanaja buła jach sonce poczne yhraty«” (Kolberg, 1890, p. 149); (RL/RO) od bólu głowy / okłady z liści suszonych, zerwanych w dzień św. Jana, rozmoczonych w wodzie lub barszczu (Kolberg, 1890, p. 149); (RO) dla zdobycia przychylności płci przeciwnej; składnik tzw. trójziela / „w wodzie świeżo przyniesionej ze trzech studni, [...] moczą wianeczki święcone [...], wodą tą umywają ciało” (Kolberg, 1891, p. 186); (RO) „Główki nasienne tej rośliny lud zwie repaky, (Mazury nazywają rzypie) a w żartach, gdy młodzież

		rzuca niemi nawzajem na siebie, aby się poczepiały do włosów lub odzieży, zowie «wowky» (wilki)” (Kolberg, 1891, pp. 191, 242).
Łuskiewnik różowy (= ł. pospolity) <i>Lathraea squamaria</i> L.	<i>maj</i>	(RJ _Z) dla dojnych krów / korzenie „ukopane na wiosnę wynoszą przez dziewięć nocy na rosę, a później usiekane dają zjeść w karmi dojnym krowom, aby więcej mleka dawały” (Kolberg, 1891, p. 191).
Mak lekarski (= mak ogrodowy) <i>Papaver somniferum</i> L.	-	(RJ _L /RO) zwyczaj wigilijny / „U Rusinów w wiliję Bożego narodzenia, na wieczerzę, między innymi potrawami, koniecznie być musi kucia, to jest pszenica otłukana, gotowana i przyprawiana makiem i miodem” (Kolberg, 1890, p. 65); (RJ _L /RO) zwyczaj pogrzebowy / „Na pogrzeb gotują kutję z makiem i miodem i stawia ją na misce blisko umarłego. Każden z przychodzących zmówiwszy pacierz, kutji téj pokosztuje” (Kolberg, 1890, p. 184); (RO) ziele święcone na Wniebowzięcie NMP / „Zioła te, święcone w pękach, chowają się potem w kątach izb lub za obrazami świętych, wiszącymi w chacie na ścianach” (Kolberg, 1891, p. 198).
Marchew zwyczajna <i>Daucus carota</i> L. lub m. uprawna <i>D. carota</i> L. subsp. <i>sativus</i> (Hoffm.) Arcang. var. <i>sativus</i> Hoffm	<i>morchwa, morkwa</i>	(RJ _L) podstawa wyżywienia / „horodowna (ogrodowyzna)” (Kolberg, 1890, p. 69); „sadzą [...] ogrodowiny pospolitsze (brukwa, morkwa i t.d.)” (Kolberg, 1890, p. 89); (RL/RO) przeciw żółtacze / odwar z marchwi poświęconej na Wniebowzięcie NMP (Kolberg, 1891, p. 261).
Mięta pieprzowa <i>Mentha ×citrata</i> Ehrh. (= m. kędzierzawa <i>M. crispa</i>)	<i>mieta</i>	(RJ _L) składnik masy do nadziewania pierogów / „Wonne zaś listki jej mieszają na świeżo do sera i kartofli któremi nadziewają pierogi; jestto ulubiona przyprawa kuchenna u naszego ludu” (Kolberg, 1891, p. 191); „lud rusiński w Chełmskiem mięsza do sera, którym nadziewa gotowane pierogi” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; Köhler, 2019, pp. 23–24); (RL) na kaszel / „Odwar z tej rośliny zaprawiony miodem piją od kaszlu” (Kolberg, 1891, p. 191).
Mikołajek płaskolistny (= wietrznik szerokoliści) <i>Eryngium planum</i> L.	<i>mykołajek</i>	(RL/RO) na „kolki” / „Odwar ze święconych wianeczków tej rośliny piją od kolek” (Kolberg, 1891, p. 197).
Miodownik melisowaty (= m. rojnikowaty) <i>Melittis melisophyllum</i> L.	<i>medownyk</i>	(RG) „Naparę tej rośliny używa lud do wymywania garnków na mleko, aby więcej było śmietany na wierzchu” (Kolberg, 1891, p. 192).
Miodunka lekarska (= m. pospolita) <i>Pulmonaria officinalis</i> L.	<i>swykołka</i>	(RJ _L) domieszka do zieleniny / „Młode listki tej rośliny zbierają na wiosnę i z domieszką pokrzywy i łobody gotują na zieleninę” (Kolberg, 1891, p. 192).
Nagietek lekarski (= nogiet pospolity) <i>Calendula officinalis</i> L.	<i>niuchtyk</i>	(RO) „Dziewczęta lubią ubierać głowy w jaskrawe kwiaty tej rośliny, którą w tym celu sadzą dla ozdoby w ogródkach przed chatami” (Kolberg, 1891, p. 192).
Ogórek siewny <i>Cucumis sativus</i> L.	-	(RJ _L) sprzeczne zapisy: „Ogrodowiny bowiem delikatniejsze, np. ogórki, równie jak i owoce, ulegające z łatwością kradzieży sąsiada i dalszej dziatwy (która to kradzież za żaden prawie grzech nie jest poczytywaną), hodowane nie bywają” (Kolberg, 1890, p. 89); „Odwarem ze święconych wianeczków z tej rośliny (koniczyny polnej – przyp. BC) polewają się młode krzaczki ogórków, gdy te kwitną samczym kwiatem (pustym ćwitomy), aby rychlej wydały kwiat żeński i wiązały się w owoc” (Kolberg, 1891, p. 188); (RO) zwyczaj pogrzebowy / uczta żałobna, „którą stanowi piwo i wódka, chleb, surowa cebula, ogórki i sér” (Kolberg, 1890, p. 178); „Na małych talerzach drewnianych leżała krajana, okrągła surowa cebula, surowe ogórki i chleb razowy” (Kolberg, 1890, p. 182).
Olsza czarna <i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	<i>oszyzna</i>	(RL, RW) na jątrzące się rany / „Parzonemi liśćmi tego drzewa, goją długo jątrzące się rany u ludzi i u bydła (Kolberg, 1891, p. 192); (RW/RO) przeciw zarazie / „Młode odrośle tego drzewa, lub święcone wianeczki zeń uwite gotują się na

		odwar, jako lekarstwo dla bydła w czasie panującej zarazy” (Kolberg, 1891, p. 192); „trzeba nazbierać »latorostyj olszowych«, to jest: odrosli jednoletnich olszyny” (Kolberg, 1891, p. 212).
Oset zwisły (= czortopłoch) <i>Carduus nutans</i> L.	-	(RO) „lek od przestachu” (Kolberg, 1891, p. 260).
Osoka aloesowata <i>Stratiotes aloides</i> L.	reżyj	(RJz) jako pasza / „tę wodną roślinę zbierają dla świń” (Kolberg, 2004, p. 192); „Osoka (rośl.). — Turzyca (<i>Carex</i>)” (Kolberg, 1891, p. 240).
Ostropest plamisty (= ostropest) <i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertner	ozrobzda	(RL) „od zruszenia” / „Wódkę z nasieniem tej rośliny namaczną dają za lekarstwo” (Kolberg, 1891, p. 241).
Ostrożeń polny <i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	bodiaky	(RG/RO) ochrona zasiewów / „Roślina ta, koląca i krzewiasta, szkodliwą jest bardzo w polach między zbożem; lud więc, aby ją wyniszczyć, zwykł zrywać na wianuszki do święcenia wierzchołkowe jej gałązki, a następnie wrywa z ziemi samą tę roślinę i zasadza ją tamże wierzchołkiem do ziemi, a korzeniem do góry” (Kolberg, 1891, pp. 192–193).
Ostrzeń pospolity (= o. lekarski) <i>Cynoglossum officinale</i> L.	psé jazyky	(RG) przeciw gryzoniom / „Świeże liście tej rośliny rozrzucają po kątach izb dla wystraszenia ich wonią szczurów i myszy” (Kolberg, 1891, p. 193).
Owies zwyczajny <i>Avena sativa</i> L.	owes	(RJz, RJL) podstawa wyżywienia / „Owsa, oprócz na karm dla inwentarza i sprzedaż, używa jeszcze niekiedy lud rusiński w Chełmskiem na kaszę, otłukując go w stępie. Z zakwaszonej owsianej mąki sporządza się zupa zwana powszechnie żurem” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; Köhler, 2019, p. 21); (RJz) jako pasza / „dająca się bydłu w zimie, jest to: sołoma (słoma) [...] wowsinka” (Kolberg, 1890, p. 93); „[...] owies (na sprzedaż, gdyż koni w ogóle nie trzymają)” (Kolberg, 1890, p. 89); (RJL/RO) zwyczaj wigilijny / „Na wilię Bożego Narodzenia jedzą postną wieczerzę, zwaną w ogóle pośnyk (postnik), złożoną z żuru owsianego...” (Kolberg, 1890, p. 64); (RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona zeszyły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130); (RO) ziele święcone w pękach / „W dzień ten (15 Sierp. v. s.), zwany u Mazurów M. B. Zielną, przynoszą do poświęcenia do cerkwi pęki rozmaitego zieleń i kwiatów, pomiędzy którymi znajduje się i żyto, pszenica, owies, jęczmień i inne nasiona, a nadto len, konopie i t.d.” (Kolberg, 1890, p. 154).
Pałka szerokolistna (= ożypałka szerokoliścia) <i>Typha latifolia</i> L.	palky	(RL) na trudno gojące się rany / „Puszek z tych pałek, utarty z indyczym smalcem kładą na rany jątrzące się długo bez zablźnienia” (Kolberg, 1891, p. 193); (RG) do wypełniania poduszek / „Wysuszony też puszek ten służy w braku pierza do napychania poduszek” (Kolberg, 1891, p. 193).
Pięciornik kurze ziele <i>Potentilla erecta</i> (L.) Raeusz (= srebrnik drzewianka v. kurze ziele <i>P. tormentilla</i>)	dworanyneć	(RL) od biegunki i bólów żołądka / „Korzeń tej rośliny moczą w wódce i piją” (Kolberg, 1891, p. 163).
Piwonia (= pawonia) lekarska <i>Paeonia officinalis</i> L.		(RO) ziele święcone na Wniebowzięcie NMP / „Zioła te, święcone w pękach, chowają się potem w kątach izb lub za obrazami świętych, wiszącymi w chacie na ścianach” (Kolberg, 1891, p. 198).
Podagrycznik pospolity <i>Aegopodium podagraria</i> L.	jelycia	(RJz) pokarm dla zwierząt / „Tę roślinę zbierają na jądło dla świń i dla krów do podoju” (Kolberg, 1891, p. 193).

Podbiał pospolity <i>Tussilago farfara</i> L.	<i>podbil</i>	(RL) na rany / „Liście tej rośliny przykładają na rany” (Kolberg, 1891, p. 193).
Pokrzywa zwyczajna (= p. wielka) <i>Urtica dioica</i> L.	<i>koprywa</i>	(RJL) jako domieszka do zieleniny (Kolberg, 1891, p. 193); (RO) ochrona domostwa / „Świeconemi wianeczkami z tej rośliny okadzają domostwo i zabudowania podczas nawałnicy, burzy i grzmotów, aby w nie piorun nie uderzył” (Kolberg, 1891, p. 193).
Posłonek rozestany pospolity <i>Helianthemum nummularium</i> (L.) Mill. subsp. <i>obscurum</i> (= złotojeść pospolita <i>H. vulgare</i>)	<i>borawniuk</i>	(RL) „w razie zruszenia” / „Odwar tej rośliny piją w razie zruszenia” (Kolberg, 1891, p. 198).
Powój polny <i>Convolvulus arvensis</i> L.	<i>powójka</i> , <i>pawójka</i>	(RJZ) karma dla zwierząt / „Zbierają na karm dla chlewni i bydła” (Kolberg, 1891, p. 194).
Proso zwyczajne, p. właściwe <i>Panicum miliaceum</i> L.		(RJL/RO) składnik uczyty poświęconej pamięci zmarłych / „po trochu rozmaitej strawy, a najwięcej kaszy jaglanej lub jęczmiennej gotowanej i jeszcze gorącej” (Kolberg, 1890, pp. 178, 180); „Stępa (stupa) narzędzie i naczynie do tłuczenia soli, prosa na jagły, jęczmienia na kutię, siemienia na olęj i t.d.” (Kolberg, 1890, p. 82).
Przestęp biały (= p. pospolity) <i>Bryonia alba</i> L.	<i>perestupnyk</i>	(RL/RO) na kaszel / odwar z korzenia: „Lud strzeże się rwać i niszczyć tej rośliny, bojąc się aby tym nie ściągnął na siebie jej gniewu i pomsty; ma ona bowiem złe, to jest diabła w sobie” (Kolberg, 1891, p. 194); „Gdy ziela przestęp pospolity, <i>Bryonia alba</i> , [lud] potrzebuje, nie wpród go wykopie, aż 3 grosze i kawałek chleba dla przebłagania duchom położy, mówiąc: »Pryjmi od mene, szczo daju dla tebe«. Po wydobyciu rośliny w miejscu tym dar swój zakopuje w ziemię” (Kolberg, 2004, p. 320).
Psianka słodkogórz <i>Solanum dulcamara</i> L.	<i>lisnyk</i>	(RL) przeciw robakom / „Jagody dają za lekarstwo od robaków zażywać dzieciom” (Kolberg, 1891, p. 194).
Psianka ziemniak, ziemniak <i>Solanum tuberosum</i> L.	<i>kartofel</i> , <i>kartochla</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „Bardzo wiele tu lud jada kartofli, szczególnie lubi je na rzadko z trochę krup, a nawet i bez nich, a wtedy zawsze tę potrawę nazywając krupnyk. Gotują także kartofle na rzadko z grochem lub fasolą” (Kolberg, 1890, p. 62); „Sieją żyto i sadzą kartofle jako główne produkta (częścią na własny użytek, częścią na sprzedaż)” (Kolberg, 1890, p. 89); (RO) zwyczaj przy sadzeniu kartofli / „Gdy lud sieje zboże lub sadzi kartofle, zwykł przy wygłaszanych wtedy życzeniach i prośbie do Boga aby się urodziło na życie, na nasienie i inne potrzeby, wspominać, żeby było coś i dla złodzieja” (Kolberg, 1890, p. 90).
Pszonica zwyczajna <i>Triticum aestivum</i> L.	<i>pszenycia</i> , <i>prencyia</i>	(RJL/RO) zwyczaj wigilijny / „U Rusinów w wilię Bożego narodzenia, na wieczerzę, między innymi potrawami, koniecznie być musi kucia, to jest pszenica otlukana, gotowana i przyprawiana makiem i miodem” (Kolberg, 1890, p. 65); (RJL/RO) składnik uczyty poświęconej pamięci zmarłych / „Miskę z pirogiem pszennym lub żytnim i rozmałą strawą, [...], wszedłszy do kościoła w dzień wszystkich świętych stawiają na ołtarzu” (Kolberg, 1890, p. 178); „piróg (wypieczony z żytniej lub pszennej mąki [...]) bez żadnych przypraw prócz soli” (Kolberg, 1890, p. 180); (RJZ) jako pasza / „dająca się bydłu w zimie, jest to: sołoma (słoma) [...] pszenajca, z jaroj pszenyci czyli jarycia” (Kolberg, 1890, p. 93); (RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło, kobiety znów dla tego, aby kapusta, fasola, len i inne nasiona

		<p>zeszły i udały się” (Kolberg, 1890, p. 130);</p> <p>(RO) ziele święcone w pęczkach / „W dzień ten (15 Sierp. v. s.), zwany u Mazurów M. B. Zielną, przynoszą do poświęcenia do cerkwi pęki rozmaitego ziela i kwiatów, pomiędzy którymi znajduje się i żyto, pszenica, owies, jęczmień i inne nasiona, a nadto len, konopie i t.d.” (Kolberg, 1890, p. 154);</p> <p>(RO) zwyczaj żniwny / „Zwyczaj chce aby żniwaki dochodząc już do końca resztowych (ostatnich) zagonów, zostawili na polu garść niezżętego zboża (lecz tylko żyta i pszenicy)” (Kolberg, 1890, p. 166);</p> <p>(RO) na wieńce dożynkowe / „Gdy ukończą wianek z żyta i pszenicy uwity i ozdobią go kępkami laskowych orzechów w łupinach, kaliną i wstążkami” (Kolberg, 1890, p. 163);</p> <p>(RO) zwyczaj weselny / „Druchny Młoduchy (śpiewając – przyp. BC) do starościny Młodego [...] żądają; białych talerzów, pszenicznych chlebów, srebrnych łyżek, ostrych nożów i t.d.” (Kolberg, 1890, p. 305);</p> <p>(RJL/RO) składnik uczyty poświęconej pamięci zmarłych / „Miskę z pirogiem pszennym lub żytnim i rozmaita strawą, [...], wśedszy do kościoła w dzień wszystkich świętych stawiają na ołtarzu” (Kolberg, 1890, p. 178); „piróg (wypieczony z żytniej lub pszennej mąki [...] bez żadnych przypraw prócz soli)” (Kolberg, 1890, p. 180);</p> <p>(RO) wierzenia i czary związane z chorobami / „Zamawianie, gdy człowiekowi lub bydłociu wpadnie co w oko”; zabiegom tym (m.in. żegnanie krzyżem świętym, chuchanie na oko i spluwanie na ziemię) towarzyszą słowa: „to żyto, to pszenycia, to jaczmiń, to horoch!” (Kolberg, 1891, p. 207).</p>
Rosiczka okrągłolistna <i>Drosera rotundifolia</i> L.	<i>rosyczka</i>	<p>(RO) cedzenie „zepsutego” mleka krów / święcone wianuszki; „zepsute” mleko = „niezsiadające się lub zsiadające zbyt rychło, ciągnące się, pozbawione śmietany i tp. a to wskutek odebrania go przez czarownice” (Kolberg, 1891, p. 194).</p>
Rozchodnik ostry (= r. pospolity) <i>Sedum acre</i> L.	<i>rozchodeń</i>	<p>(RL/RO) przy bólach zębów i głowy / „Święconemi wianeczkami tej rośliny okadzają się także w razie bólu zębów i głowy”; (Kolberg, 1891, p. 195);</p> <p>(RW/RO) na opuchniętę wymię krowy/ „Święconemi wianeczkami [...] podkadzają wymię krowy w razie opuchnienia” (Kolberg, 1891, p. 195);</p> <p>(RO) przeciw czarom / „Ponieważ czarownice zwykły przed świętem Wniebowstąpienia Pańskiego odbierać krowom mleko, wtedy więc gospodynie podkadzają na noc wymiona swym krowom dymem ze święconych wianeczków z rozchodnika i terlyczu” (Kolberg, 1891, p. 154);</p> <p>(RO) dla zapewnienia zdrowia i szczęśliwego życia / „Cieśle rozpoczynając budowę chałupy lub stodoły, gdy mają wpuszczać pierwszy słupek w dół nań wykopany, kładą tam w pierw święcone wianeczki tej rośliny” (Kolberg, 1891, p. 195);</p> <p>(RG/RO) wykadzanie dzieży, gdy pieczywo z niej się nie udaje / „Święconemi wianeczkami tej rośliny wykadzają dzieżę chlebową wyróciwszy ją dnem do góry” (Kolberg, 1891, p. 195).</p>
Rozchodnik wielki <i>Sedum maximum</i> (L.) Hoffm. (= r. płaskolistny <i>Sedum telephium</i>)	<i>woronie masło</i>	<p>(RO) wróżenie o losach oddalonej ukochanej osoby / „Gdy kto ma oddaloną ukochaną osobę n. p. żona, gdy ma męża w wojsku, powinna urwać gałązkę tej rośliny i utkwic w drzewie lub budynku jakim. Przyszedłszy w dziewięć dni potem, jeżeli znajdzie roślinę świeżą i zieloną, to mąż jej żyje; a jeżeli gałązka uschła, to chory jest albo umarł” (Kolberg, 1891, p. 194).</p>
Rozmaryn lekarski <i>Rosmarinus officinalis</i> L.	-	<p>(RO) wianek panny młodej / „matka, lub (gdy ta nie żyje) jedna z bliskich krewnych, przypina ję na głowie wianeczek z ruty i rozmarynu uwinięty i we wstążki zdobny” (Kolberg, 1890, p. 215).</p>
Róża dzika <i>Rosa canina</i> L.	<i>roża</i>	<p>(RO) na paciorki dla dziewcząt / „Dojrzały owoc tego krzewu, lud zowie: «Szypszynie». Dziewczęta pasac</p>

		bydło, nawlekają go sobie na nitki dla zabawy i noszą na szyi jak paciorki” (Kolberg, 1891, p. 195); „Szypszynie, — nasiennik róży dzikiej, (głóg)” (Kolberg, 1891, p. 243); „szypszenie, <szypszynie> - nasienie róży (głóg)” Kolberg, 2004, p. 202).
Ruta zwyczajna (= r. ogrodowa) <i>Ruta graveolens</i> L.	<i>ruta</i>	(RO) element stroiku u dziewcząt / „czółko to niema wcale dna, ozdabia się kwiatkami, rutą, czasem piórami z pawiów” (Kolberg, 1890, p. 56); (RO) wianek panny młodej / „matka, lub (gdy ta nie żyje) jedna z bliskich krewnych, przypina jęj na głowie wianeczek z ruty i rozmarynu uwinięty i we wstążki zdobny (Kolberg, 1890, p. 215); „Wianek z ruty lub barwinku przepleciony pukłami różnokolorowych wstążek” (Kolberg, 1890, p. 257); (RO) wianek pana młodego / „Druchny [...] zawijają mały ruciany wianeczek w ręcznik, i dają go Młodemu, który zatyka to sobie za pas” (Kolberg, 1890, p. 258); (RO) inne stroiki weselne / „Wszystkim weselnym przypinają druchny bukiety z ruty i białej tasiemki złożone” (Kolberg, 1890, p. 295); (RO) dla zdobycia przychylności płci przeciwnej; składnik tzw. trójziela / „w wodzie świeżo przyniesionej ze trzech studni, [...] moczą wianeczki święcone [...], wodą tą umywają ciało” (Kolberg, 1891, p. 186); (RO) symbol niewinności, także w pochówkach młodych ludzi / „Umarłych chłopców i dziewczęta również stroją w trumnach wiankami z ruty wespół z barwinkiem; dziewczętom kładą te wianki na głowę, chłopcom przypinają, do boku” (Kolberg, 1891, p. 195).
Rutewka wąskolistna <i>Thalictrum lucidum</i> L. (= <i>Th. angustifolium</i>)	<i>lubczyk, lubystok</i>	(RO) dla zjednania sobie przychylności nieczulej, a ukochanej osoby / odwar ze święconych wianuszków: „Używa z niej mianowicie samych tylko latorośli płonnych, jeszcze nie kwitnących, które wychodzą z ziemi w lecie; listki z tych latorośli bierze na wianeczki do święcenia i tę część rośliny ma za czarodziejski Lubczyk. Całą zaś roślinę kwitnącą i już wyrosłą, ma za ziele wcale inne. [...] Dziewczyna, rwąc listki tej rośliny na wianeczki do święcenia, powinna rwać z wierzchołka krzaczka, jeżeli chce pójść za mąż; z dolnych zaś odziomków gałązek ma zrywać te listki, jeżeli chce mieć przychylnych zalotników, nie idąc wcale za mąż, a tylko wolne życie prowadząc” (Kolberg, 1891, p. 190).
Rzepa właściwa <i>Brassica rapa</i> L. ssp. <i>rapa</i> (L.) C.Hartm	<i>ripa</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „horodowyna (ogrodowyzna)” (Kolberg, 1890, p. 69).
Rzepak <i>Brassica napus</i> L. ssp. <i>napus</i>	<i>dróskwa</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „rzepak letni (jary), uprawiany przez lud na olej” (Kolberg, 2004, p. 148).
Rzepień pospolity <i>Xanthium strumarium</i> L.	<i>lebedyje</i>	(RL) na różne kontuzje stawów / „Naparzona roślina używa się do okładów po zwichnięciu lub stłuczeniu stawów” (Kolberg, 1891, p. 195)
Sitowie leśne <i>Scirpus sylvaticus</i> L.	-	(RG) do wyrobu koszyczków / „Widziałam u ludu rusińskiego nad Bugiem drobne, nietrwałej roboty koszyczki z sitowia lub rogoży (<i>Typha latifolia</i> L.) plecione” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; Köhler, 2019, p. 24).
Skrzyp polny <i>Equisetum arvense</i> L.	<i>skryp</i>	(RG) w porządkach domowych / „Rośliny tej, ostrój i szorstkiej używają do szorowania i czyszczenia naczyń drewnianych i podłóg” (Kolberg, 1891, p. 196).
Skrzyp zimowy (= skrzyp, chwoszcz) <i>Equisetum hyemale</i> L.	<i>chwoszczié, chwoszczka</i>	(RJz) spasany przez konie / „Roślina ta, którą konie tylko jadają chętnie, zanieczyszcza siano, rosnąc na łąkach i czyni je niezdatnym na karm dla bydła” (Kolberg, 1891, p. 196).
Soczewica jadalna <i>Lens culinaris</i> Medik.	<i>lediej</i>	(RJL) podstawa wyżywienia / „Lud rusiński w Chełmskiem więcej jej używa i zowie lediej (lędźwian)” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; zob. Köhler, 2019, p. 20).

Sosna zwyczajna <i>Pinus sylvestris</i> L.	<i>choina, chwoja, sosnyna</i>	(RO) zwyczaj weselny / po nocy poślubnej, stwierdziwszy, że Młoda nie dochowała czystości, „Mężczyźni zamiast kaliny, na znak smutku, zatykają za czapki choinę” (Kolberg, 1890, p. 211).
Szanta zwyczajna (= kręcina pospolita) <i>Marrubium vulgare</i> L.	<i>szanda</i>	(RO) jako wyraz pogardy / „wianki dla pogardzonych dziewcząt, lub na gałązki do czapek dla nienawidzonych chłopców” (Kolberg, 1891, p. 189).
Szczeć pospolita <i>Dipsacus sylvestris</i> Huds.		(RL/RO) „Na ból oczu pomocną jest woda deszczowa, zbierająca się między kolcami główek kwiatowych rośliny szczeń” (Kolberg, 1891, p. 211).
Szczwół plamisty (= pietrasznik plamisty v. szczwół, świnia wesz) <i>Conium maculatum</i> L.	<i>swysteluny, świścieluch</i>	(RO) do zabawy / „Dętych łodyg tej rośliny dzieci używają do zabawy, jako niby piszczałek czyli świstawek na piszczałki (świstawki)” (Kolberg, 1891, p. 193).
Tatarak zwyczajny (= tatarak) <i>Acorus calamus</i> L.	<i>lepiech</i>	(RL) na febrę i dolegliwości żołądkowe / „Odwar z korzenia tatarakowego dają pić od febry i bólów żołądka” (Kolberg, 1891, p. 196); (RO) do majenia domów i cerkwi na Zielone Świątki / „W wiliją Zesłania Ducha Świętego czyli Zielonych Świątek, [...] jedni idą do gaju, ogrodu i stawu po zielone gałęzie i tatarak, drudzy czyszczą i obmiatają chatę, podwórze i ulicę. Samym już wieczorem, rozścielają po izbie i podwórzu tatarak, a nawet i na ulicy, każdy naprzeciwko swego mieszkania (Kolberg, 1890, p. 144); „Liściem zaś wyścielają w Zielone Świątki podłogę w cerkwi i izbach i rozrzucają je przed chatami” (Kolberg, 1891, p. 196).
Tojad mocny <i>Aconitum firmum</i> Rchb. (= tojad <i>A. napellus</i> L.)	<i>toja</i>	(RO) przeciw mocy diabelskiej / „Terlycz (<i>Gentiana amarella</i>) i Toja (<i>Aconitum Napellus</i>). Ziola odstrasza diablów” (Kolberg, 1891, p. 260).
Topola (<i>Populus</i> L.) – różne gatunki		(RG) na obcasy do damskich trzewików / „szewcy biorą zwykle drzewo miękkie (t. j. lipowe, topolowe lub wierzbowe)” (Kolberg, 1980, p. 56).
Topola osika (osika) <i>Populus tremula</i> L.	<i>osyna</i>	(RG) do wyrobu sprzętów domowych / „Niecki i nieczułki robią się z drzewa lipowego, jaworowego, a najczęściej z osikowego, bo o takowe tu najłatwiej”; „Koryto, [...] wyrabia się z jednej sztuki grubej osiczyny” (Kolberg, 1980, p. 83); (RO) przeciwko upiorom / przebijanie gardła samobójcy osikowym kołkiem, „żeby dusza jego nie chodziła w ciele upiorem po świecie” (Kolberg, 1891, p. 141).
Trędownik bulwiasty (= t. bulwowy) <i>Scrophularia nodosa</i> L.	-	(RW) „Ziele od wścieklizny” (Kolberg, 1891, p. 197).
Trzcina pospolita <i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud	<i>rogoża, tróstyna'a</i>	(RG) do wyrobu koszyków / „Widziałam u ludu rusińskiego nad Bugiem drobne, nietrwale roboty koszyczki z sitowia lub rogoży (<i>Typha latifolia</i> L.) plecione” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; zob. Köhler, 2019, p. 24); „tróstyna'a - trzcina” (Kolberg, 2004, p. 205).
Wawrzynek wilczelyko (= wilcze łyko) <i>Daphne mezereum</i> L.	<i>zub derewo</i>	(RL) od febry / „Ma ono w sobie pierwiastki ostre, trujące; jednak odwaru z tej rośliny używa lud niekiedy za lekarstwo od febry” (Kolberg, 1891, p. 197).
Widłak goździsty (= w. babimor v. czołga) <i>Lycopodium clavatum</i> L.	<i>dereza, swarzybaba</i>	(RO) „godło kłótni i niezgody domowej” / „lud też nie chce jej wziąć do ręki, obawiając się sprowadzić kłótnię do domu przez samo dotknięcie nawet tej rośliny. Czasem też przez nienawiść wrzucają jedni drugim gałązkę widłaku w kątka izby dla wywołania niezgody i dopinają celu” (Kolberg, 1891, p. 197).
Wierzba <i>Salix</i> L. – różne gatunki	<i>werba</i>	(RG) do wyrobu obuwia / „łapcie czyli postoly z łyka wierzbowego, łozy lub lipiny plecione” (Kolberg, 1980, p. 45);

		(RG) na obcasy do damskich trzewików / „szewcy biorą zwykle drzewo miękkie (t. j. lipowe, topolowe lub wierzbowe)” (Kolberg, 1980, p. 56)
Wierzba purpurowa (wiklina) <i>Salix purpurea</i> L.	-	(RG) do wyrobu sprzętów domowych / „włóścianie tutejsi z prętów wierzby (<i>Salix purpurea</i> L.) bardzo zgrabne i trwale wyrabiają koszyki, opałki, kołyski, duże kosze do noszenia paszy, zagrody i ochrony dla trzody i drobiu przy chatach” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; zob. Kohler, 2019, p. 24).
Wierzba rokita <i>Salix repens</i> L. subsp. <i>rosmarinifolia</i> (L.) Hartm.	<i>rokicina</i>	(RO) do święcenia w Niedzielę Kwietną / „[...] lud bowiem niesie wtedy do cerkwi wierzbowe pręty do święcenia, nie dodając atoli kwitnącej łożyny ani trzciny, jak u Mazurów. Gdy [...] przyniosą do domu poświęconą w cerkwi wierzbową różgę, wtedy biją nią z lekka osoby, które w chacie były pozostały, za to że nie były one w cerkwi, mówiąc: »Ne ja biju, — werba bije, za tydeń — Welýkdeń!« [...] chłopaki i dziewczęta, na cmentarzu cerkiewnym uderzają się niemi wzajem [...], aby nie być leniwym, ospałym, niedbałym, ale owszem do każdej roboty chętnym, skorym i pilnym. [...] W kwietnią niedzielę lud rószezki wierzbowe, wcześniej sztucznie ciepłem do rozwijania się zmuszone, dla poświęcenia do kościoła znosi, a potem po domach w poszanowaniu utrzymuje. Przed laty gmin połykał pączki czyli bagniątka wierzbowe, w przekonaniu, że kto w kwietnią niedzielę bagniątka z poświęconej wierzby nie połknął, ten zbawienia duszy nie może być pewnym” (Kolberg, 1890, p. 134).
Wierzba szara (łoża) <i>Salix cinerea</i> L.	<i>łożina</i>	(RG) do wyrobu obuwia / „łapcie czyli postoly z łyka wierzbowego, łoży lub lipiny plecione” (Kolberg, 1980, p. 45); (RG) wici do przytwierdzania żerdzi w płocie / „Perewüj są to cienkie gałązki łożyny do skręcania na wici mającej przytwierdzać żerdzie w płocie (Kolberg, 1890, p. 70); (RG) „Wici (wytie), na których przyczepia się do kołu bydle (kręci się je z łożyny lub czeremchy)” (Kolberg, 1890, p. 77); „wytie (rodz. n., zbiorowo) - wici, wicina” (Kolberg, 2004, p. 212).
Wilczomlec sosnka (= w. szczupłolisty v. mlęcz) <i>Euphorbia cyparissias</i> L.	<i>mołocziój</i>	(RG) „Używa się do wyparzania garnków na mleko” (Kolberg, 1891, p. 192).
Wrotycz balsamiczny <i>Tanacetum balsamita</i> L. (= pawonia pachnąca, marzymiętka <i>T. balsamina</i>)	-	(RO) ziele święcone na Wniebowzięcie NMP / „Zioła te, święcone w pękach, chowają się potem w kątach izb lub za obrazami świętych, wiszącymi w chacie na ścianach” (Kolberg, 1891, p. 198).
Wrotycz (złocień) maruna <i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Sch. Bip. (= maruna właściwa <i>Matricaria parthenium</i>)	<i>marrona</i>	(RL/RO) „w razie zruszenia” / „Odwar ze święconych wianeczków tej rośliny piją w razie zruszenia, to jest poderwania się po podźwignięciu jakiego ciężaru” (Kolberg, 1891, p. 198).
Wyka bób, bób (= bób v. bober) <i>Vicia faba</i> L.	<i>bobik, bonik, Bohne</i>	(RJ _L) podstawa wyżywienia / „sadzą [...] czasami bób v. bober (bobik, bonik, Bohne)” (Kolberg, 1890, p. 89).
Ziarnopłon wiosenny <i>Ficaria verna</i> Huds. (= <i>F. ranunculoides</i>)	<i>szalata</i>	(RJ _L) składnik zieleniny / „Młode listki gotują na zieleninę, lub jedzą surowe jako sałatę, zaprawiwszy barszczem i śmietaną lub słoniną” (Kolberg, 1891, p. 198).
Żabieniec babka wodna <i>Alisma plantago - aquatica</i> L. (= <i>A. plantago</i>)	-	(RW) „Jest lekarstwem przeciw wściekliwości” (Kolberg, 1891, p. 198).
Żyto zwyczajne <i>Secale cereale</i> L.	-	(RJ _L) podstawa wyżywienia / „Sieją żyto i sadzą kartofle jako główne produkta (częścią na własny użytek,

	<p>częścią na sprzedaż)” (Kolberg, 1890, p. 89); „Chleb pieką razowy, i tylko w czasie głodnego roku lub wielkiej biedy dosypują do żyta jęczmień i hreczkę” (Kolberg, 1890, p. 90); „(zbożem mianują zwykle żyto, zaś inne ziarno nosi zwykłą nazwę)” (Kolberg, 1890, p. 89); „W Chełmskiem lud rusiński w potocznem ogólnem nazwaniu mianuje żyto: zbożem. Np. «zboże mi się tego roku urodziło, tylko pszenica i jarzyny chybiły»” (odpowiedź Hemplówny na ankietę Rostafińskiego; zob. Kohler, 2019, p. 19);</p> <p>(RO) zwyczaj przy siewie zboża / „Gdy lud sieje zboże lub sadi kartofle, zwykł przy wygłaszanych wtedy życzeniach i prośbie do Boga aby się urodziło na życie, na nasienie i inne potrzeby, wspominać, żeby było coś i dla złodzieja” (Kolberg, 1890, p. 90);</p> <p>(RJz) jako pasza / „dająca się bydłu w zimie, jest to: sołoma (słoma) żytnaja” (Kolberg, 1890, p. 93);</p> <p>(RO/RJ_L, RJz) zwyczaj wigilijne i bożonarodzeniowe / „Do wieczery stół i ławy pokrywają sianem, które pod obrus na stole i za stołem podścielają; w kącie zaś izby, za dziezą stawia garść żyta, z kłosami, które stoi tam aż do trzech króli, a później rozdają je żywemu inwentarzowi, od wołu począwszy, aż do kury” (Kolberg, 1890, p. 112–113); w „Trzeci dzień świąt, [...] odwiedzają krewnych, przyjaciół lub sąsiadów [...] wioząc z sobą różne podarki: jabłka, gotowane jaja, obwarzanki, a już koniecznie chleb żytni, podługowaty, zwany piróg” (Kolberg, 1890, p. 115);</p> <p>(RO) zwyczaj wielkopostny – Wstępny poniedziałek / „Wynajdując różne intencje i życzenia, piją dla tego, aby się groch, pszenica i inne zboże urodziło” (Kolberg, 1890, p. 130);</p> <p>(RJ_L/RO) zwyczaj wielkanocny / „Ciasto wielkanocne (palonki) pieką z sitnej (t. j. przesianej przez sito razowej) mąki żytniej z jęczmienną, rzadko kiedy z pszeną” (Kolberg, 1890, p. 64);</p> <p>(RJ_L/RO) dzień św. Jerzego Męczennika, wróżba urodzaju z zasiewów zimowych / „żytni chleb podługowaty zwany piróg [...] kładą na zagonie i takie żeń czynią wnioski : jeżeli się piróg schowa w życie tak, że nietylko zdaleka ale i z dość bliskich miejsc go nie widać, wtedy spodziewać się można urodzaju [...]; jeżeli skryć się w życie nie zdoła, wtedy nader mała pozostaje nadzieja obfitości przyszłych plonów” (Kolberg, 1890, p. 143);</p> <p>(RO) wierzenia świętojańskie / „W dzień Ś Jana Chrzc. (24 Czerw.) szukają 2 kłosów żyta zrosłych razem; znalazłszy wykopują te źdźbła i natrafiają na korzeń z czystego srebra, mający podobieństwo zupełne do ludzkiej głowy. To się zowie Święto-jańską głową; kto ją ma i chowa, ten ma szczęście we wszystkim zapewnione przez całe życie” (Kolberg, 1891, p. 260);</p> <p>(RO) ziele święcone w pękach / „W dzień ten (15 Sierp. v. s.), zwany u Mazurów M. B. Zielną, przynoszą do poświęcenia do cerkwi pęki rozmaitego ziela i kwiatów, pomiędzy którymi znajduje się i żyto, pszenica, owies, jęczmień i inne nasiona, a nadto len, konopie i t.d.” (Kolberg, 1890, p. 154);</p> <p>(RO) zwyczaj żniwny / „Zwyczaj chce aby żniwaki dochodząc już do końca resztowych (ostatnich) zagonów, zostawili na polu garść niezżętego zboża (lecz tylko żyta i pszenicy)” (Kolberg, 1890, p. 166);</p> <p>(RO) na wieńce dożynkowe / „Gdy ukończą wianek z żyta i pszenicy uwity i ozdobią go kępkami laskowych orzechów w łupinach, kaliną i wstążkami” (Kolberg, 1890, p. 163);</p> <p>(RO) zwyczaj weselny / łoża nowożeńców „zasłane jest dwoma snopkami żyta, na tych pościel rozłożona” (Kolberg, 1890, p. 210); przynosiny panny młodej do męża: „Kobiety pryduki (przydane, by jechać za Młodą z jej wianem – przyp. BC) plotą małe wianki z samych kłosów zboża, najczęściej żyta, kładą je sobie na głowę na chustki” (Kolberg, 1890, p. 286);</p>
--	---

		<p>(RJ_L/RO) składnik uczyty poświęconej pamięci zmarłych / „Miskę z pirogiem pszennym lub żytnim i różną strawą, [...], wszedłszy do kościoła w dzień wszystkich świętych stawiają na ołtarzu” (Kolberg, 1890, p. 178); „piróg (wypieczony z żytniej lub pszennej mąki [...] bez żadnych przypraw prócz soli)” (Kolberg, 1890, p. 180);</p> <p>(RO) wierzenia i czary związane z chorobami / „Zamawianie, gdy człowiekowi lub bydłociu wpadnie co w oko”; zabiegom tym (m.in. żegnanie krzyżem świętym, chuchanie na oko i spluwanie na ziemię) towarzyszą słowa: „to żyto, to pszenycia, to jaczmiń, to horoch!” (Kolberg, 1891, p. 207).</p>
<p>Żywokost lekarski <i>Symphytum officinale</i> L.</p>	<p><i>żywokost</i></p>	<p>(RL, RW) na złamania kości / „Kleisty korzeń tej rośliny gotują i przykładają ludziom lub bydłotom w razie złamania kości” (Kolberg, 1891, p. 198).</p>